

SIMONYI-KOVÁCS MELINDA

A védelemhez való jog korlátai a párhuzamos eljárásokban

ABSTRACT

The Criminal Code contains several framework provisions, the content of which is determined by the rules of other legal fields, such as tax law. One such provision is the offence of fiscal fraud, which is often suspected during tax administrative proceedings. As a result of an investigation under the Act CLI of 2017 on Tax Administration and the Regulation of Tax Administration (hereinafter: Air Act), the tax authority may report the case, which is then followed by criminal proceedings — the two procedures often run in parallel. Act CL of 2017 on the rules of taxation (hereinafter: Art Act) and other tax laws define the obligations of taxpayers. Breaches of these rules can lead to administrative sanctions and, in more serious cases, criminal liability. Documents generated in tax administration proceedings may also be used as evidence in criminal proceedings. However, procedural guarantees, particularly the right to defence and the rules on representation, differ between the two procedures. This can cause issues if the taxpayer's statement is later used as incriminating evidence. This study aims to examine how the rules on the rights of defence and representation in the Air Act can be reconciled, and how the principles of criminal procedure can be enforced in parallel proceedings.

Keywords: evidence assessment ■ principles of criminal procedure
■ parallel proceedings ■ representation ■ right of defence

I. PROBLÉMAFELVETÉS

A Büntető Törvénykönyv^[1] (továbbiakban: Btk.) számos olyan tényállást tartalmaz, melyek keretdiszpozíciók, azaz a büntetőnorma keretet biztosít, melyet más jogágak rendelkezései töltenek ki tartalommal.^[2] Ilyen többek között a költségvetési csalás büntettének^[3] szabályozása is.

[1] 2012. évi C. törvény.

[2] Mészáros, 2020, 29.

[3] Btk. 396. §.

A költségvetési csalás miatt indult büntetőeljárást sok esetben adóigazgatási eljárás előzi meg, melynek során az adóhatóság – az általa az adóigazgatási rendtartásról szóló 2017. évi CLI. törvény (továbbiakban: Air.) szabályai szerint beszerzett bizonyítékok alapján – teszi meg a feljelentést. Ezt követően párhuzamosan folyik a két eljárás – az adóigazgatási eljárás és a büntetőeljárás.

Az adózó eljárásjogi főkötelezettségeit – adóbevallási és adófizetési kötelezettség, valamint az adó és költségvetési támogatások kiutalására vonatkozó szabályokat – az Adózás rendjéről szóló XCII. törvény (továbbiakban: Art.) tartalmazza,^[4] míg az egyes adókötelezettségeket külön adójogi normák állapítják meg. Az ezekben rögzített kötelezettségek megszegése adóigazgatási eljárást és adóbírság kiszabását vonja maga után, illetve amennyiben a sérelem a Btk. 396. §-ában írt elkövetési magatartások kifejtése által okoz vagyoni hátrányt a költségvetésnek, úgy a büntetőjogi felelősség megállapítására is sor kerül, a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) rendelkezéseinek alkalmazásával.

Az adóigazgatási eljárásban beszerzett iratok, az eljárási cselekményekről készült jegyzőkönyvek, tanúvallomások, valamint – a későbbi büntetőeljárás terheltjévé is váló – adózó nyilatkozata a büntetőeljárás során okirati bizonyítékként használhatók fel. Ugyanakkor az adóigazgatási eljárásban a képviselet szabályai, a képviselő jogai, a nyilatkozat megtagadásának esetei nagymértékben eltérnek a büntetőeljárás során érvényesülő garanciális rendelkezésektől, így a terhelt korábban adózóként, képviselő nélkül tett nyilatkozata az ellene folyó büntetőeljárásban őt magát – vagy akár hozzátartozóját – terhelő bizonyítékként jelenik meg.

Jelen tanulmány arra törekszik, hogy bemutassa a Be. és az Air. szabályait a védelemhez való jog és a képviselet vonatkozásában az egyes eljárásokban, majd vizsgálja a párhuzamos eljárások közötti kapcsolatot. Arra keresem a választ, hogy a párhuzamos eljárások során lehetséges-e a büntetőeljárás alapelvek és garanciális jogok érvényesülése, kiküszöbölhető-e azok sérelme, s ha igen, miként.

II. A VÉDELEMHEZ VALÓ JOG A BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNYBEN

A büntetőeljárásban érvényesülő alapelvek olyan általános tételek, melyek együttesen határozzák meg a büntetőeljárás rendszerét, felépítését, működését és az eljárásban résztvevők helyzetét, annak legfontosabb vonásait. Emellett feladatuk, hogy iránymutatást nyújtsanak a büntető- igazságszolgáltatás teljes folyamatában.^[5] Ezen alapelvek szakadatlan fejlődésen, az egyes jogtörténeti rendszereknek megfelelő változáson átesve alakultak, s kiegészültek a nemzetközi szerződésekben deklarált általános érvényű elvárásokkal is. Megteremtik és

[4] Art.49. §, 58-63. §, 64-65. §

[5] Király, 2003, 104.

szüntelenül biztosítják azon feltételeket, melyek a büntetőügyekben eljáró hatóságok és a bíróságok tevékenysége során a törvényesség kritériumának érvényesülését biztosítják, valamint meghatározzák az igazságszolgáltatás működésének kereteit.^[6]

Az alapelvek szorosan összefüggenek az érvényesülésüket biztosító tételes-jogi rendelkezésekkel, garanciákkal, melyek egyrészt segítik az alapelvek gyakorlati megvalósulását, másrészt szankcionálják a megsértésüket.^[7] Az alapelvek és garanciák rendszere, illetve azok megjelenése az éppen hatályos eljárási törvényben állandóan változott az idők során. A jelenleg alkalmazott Be. ennek megfelelően a „hagyományos értelemben vett” alapelveket deklarálja, így nem tartalmazza a korábbi eljárási normák által rögzített elvek mindegyikét.^[8] Ennek oka – a törvényjavaslat miniszteri indokolása szerint – az, hogy szükségtelen megismételni az Alaptörvény által amúgy is deklarált azon szervezeti és működési alapelveket, melyek csupán az eljárás egy részére vonatkoznak. A védelemhez való jog ugyanakkor a Be. alapvető rendelkezései között is helyet kapott.

A védelemhez való jog alapelvét a Be. 3. §-a tartalmazza,^[9] ugyanakkor az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésében is akként deklarálja, hogy a büntető-eljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

A védelemhez való jog kettős vetületben jelenik meg a Be. 3. § (1) és (3)-(4) bekezdéseiben rögzítettek szerint. Az alaki vagy formális védelem, a terhelt szempontjából, amely az (1) bekezdésben írt jogosultság, illetve az anyagi vagy materiális védelem, mely pedig a hatóságokra ró kötelezettséget a (3)-(4) bekezdések alapján.^[10] A védelemhez való jog így jelenti – a terhelti oldalról megközelítve – a védői közreműködés igénybevételéhez való jogot (természetesen a személyes védekezés mellett), a büntetőügyekben eljáró hatóságok és a bíróságok

[6] Petrétei, 2002, 85.

[7] A védelemhez való jog érvényesülése körében azt biztosító garanciális szabály a kötelező védelem 44.§ szerinti esetei, míg szankció a 608.§ /1/ bekezdés d./ pont, mely szerint hatályon kívül helyezési ok, ha a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek jelenléte a törvény értelmében kötelező.

[8] Belovics – Erdei, 2018, 28.

[9] Be. 3. § (1) A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.

(2) A terheltnek joga van ahhoz, hogy személyesen védekezzen, és ahhoz is, hogy a védelem ellátására védő közreműködését vegye igénybe.

(3) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság az e törvényben meghatározottak szerint védőt biztosít a terhelt számára.

(4) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság köteles megfelelő időt és körülményeket biztosítani a védelemre való felkészüléshez.

(5) A terheltnek joga van ahhoz, hogy szabadlábon védekezzen.

(6) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság köteles a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket hivatalból figyelembe venni.

[10] Belovics – Erdei, 2018, 33.

aspektusából pedig a fentiek szerint a védekezésre való felkészüléshez szükséges idő és körülmények és a terhelt számára a szabadlábon való védekezés joga biztosításának, illetve a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülmények figyelembe vételének kötelezettségét.

A hatályos Be. azzal, hogy a „hatékony” védelem biztosítását kívánja meg, minőségi elvárást deklarál: azaz nem csupán formális követelményt állít a jogalkalmazók felé, hanem azt az igényt rögzíti, hogy általa valódi eszközök álljanak a terhelt rendelkezésére védelmének ellátása során. A védelemhez való jog olyan eljárási alapelv, mely az egész büntetőeljárásra kiterjed, vagyis valamennyi bíróságra, ügyészségre és nyomozó hatóságra hárít kötelezettséget. Ennek garanciáját és az érvényesülését elsősorban a Be. VIII. fejezetében, a védőre vonatkozó rendelkezések biztosítják.^[11]

A terhelt amellett, hogy maga védekezik a terhére rótt bűncselekménnyel szemben, az eljárás bármely szakaszában dönthet úgy, hogy védelmének ellátására védőt hatalmazzon meg, vagy védő kirendelését indítványozza.^[12] Amennyiben a védelem nem látja el megfelelően feladatát, a meghatalmazást visszavonhatja és új védőt hatalmazhat meg, illetve kérheti más védő kirendelését is. Ezen felül jogosult arra is, hogy több védő részére is meghatalmazást adjon ugyanazon eljárásban. Emellett a Be. már hivatkozott 44. §-a szabályozza azokat az eseteket, amikor a büntetőeljárásban kötelező a védői részvétel.^[13] Ebbe a körbe olyan okok tartoznak, amikor vagy a bűncselekmény tárgyi súlya, vagy a terhelt személyében rejlő valamely különleges ok indokolja azt, hogy szakszerű segítség álljon rendelkezésére – a saját döntésétől függetlenül – védelmének ellátása során.

A hatékony védelemhez való jog a terhelt eljárásjogi helyzetében garanciális jelentőségű, mert biztosítékát jelenti a tisztességes eljáráshoz való jog és a fegyverek egyenlősége elve érvényesülésének, egyfajta záloga annak, hogy a terhelti

[11] Bartkó – Elek – Fantoly – Herke, 2024, 37.

[12] Be. 39. § (1) d).

[13] 44. § A büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, ha

a) a bűncselekményre a törvény öt évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli,

b) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés hatálya alatt áll, más ügyben letartóztatás, előzetes kényszergyógykezelés hatálya alatt áll, valamint ha szabadságvesztést, elzárást vagy javítóintézeti nevelést tölt,

c) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy hallássérült, siketvak, vak, beszéd fogyatékos, más okból kommunikációképtelen, vagy abban súlyos fokban korlátozott, továbbá – a beszámítási képességére tekintet nélkül – kóros elmeállapotú,

d) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy a magyar nyelvet nem ismeri,

e) a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy egyéb okból nem képes személyesen védekezni,

f) a bíróság, az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy indítványára, vagy azért, mert azt egyéb okból szükségesnek tartotta, védőt rendelt ki,

g) e törvény erről külön rendelkezik.

jogok maradéktalanul érvényesüljenek a büntető igazságszolgáltatásban részt vevő hatóságokkal szemben. A védelem feladata a terheltet mentő és felelősségét enyhítő körülmények feltárása, az ezt megalapozó bizonyítékok felkutatása és a hatóságok rendelkezésére bocsátása, az ilyen jellegű bizonyítást célzó indítványok előterjesztése. A védelem ezen tevékenységével képes hozzájárulni a valószínű tényállás rekonstrukciójához.^[14]

A Be. a terhelti jogok ismertetése körében – a 39. § (1) bekezdés b./ és d./ pontjaiban – rendelkezik a védelemhez való jog egyes részjogosítványairól.^[15] A gyakorlatban a gyanúsított kihallgatás megkezdése előtt, a terhelti figyelmeztetésekkel együtt kell tájékoztatni a gyanúsítottként kihallgatandó személyt, hogy – amennyiben a védelem a Be. szerint nem kötelező – képviselőtének ellátására védőt hatalmazhat meg, illetőleg védő kirendelését kérheti. Kötelező védelem esetén pedig ezt akként kell közölni, hogy ha védőt nem hatalmaz meg, úgy az eljáró hatóság a védelme ellátása érdekében védőt rendel ki. Ezen figyelmeztetések elhangzásának a kihallgatásról felvett jegyzőkönyvből ki kell tűnnie. A védő oldaláról pedig azt kell igazolnia a nyomozó hatóságoknak, hogy őt megfelelő módon értesítették az eljárási cselekményről, s így arról – még ha később nem jelent is meg – tudomása volt. Ezzel bizonyíthatja a nyomozó hatóság azt, hogy a kihallgatásra a garanciális jelentőségű eljárási szabályok megtartásával került sor. Abban az esetben, ha ezt az eljáró hatóságok elmulasztják, a terhelti vallo-más nem használható fel bizonyítékként.

Könnyen belátható, hogy a nyomozások során beszerzett terhelti nyilatkozatok iránti bizalom a védői jelenlét biztosításával növelhető. A gyanúsított kihallgatás alkalmával a terhelt kiszolgáltatott helyzetbe kerül a nyomozó hatóság tagjaival szemben, főként, ha személyi szabadságát is korlátozó kényszerintézkedés hatálya alatt áll. Így az eljárás későbbi, bírósági szakaszában – különösen a korábbtól eltérő vallomás esetén – kétség merülhet fel a korábbi nyilatkozat önkéntessége felől. Ez pedig – a vádhatóság oldaláról nézve – a vádat gyengítheti, alááshatja az addigi bizonyítás eredményét, kiváltképp, ha a nyomozati vallo-más kirekesztésére is sor kerül. Így nemcsak a terhelti alapjogok védelme, de az állam büntetőigényének hatékony érvényesítéséhez fűződő érdek is azt kívánja, hogy a nyomozást folytató hatóságok hitelt érdemlően igazolják a terheltet megillető, a hatékony védelem ellátását lehetővé tevő eljárási jogi garanciák érvényre jutását.

[14] Fantoly, 2018, 245.

[15] 39. § (1) A terhelt jogosult arra, hogy (...)

b) a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság megfelelő időt és körülményeket biztosítson számára a védekezésre való felkészüléshez, (...)

d) védelmének ellátására védőt hatalmazzon meg vagy védő kirendelését indítványozza,

e) a védőjével ellenőrzés nélkül tanácskozzon,

(6) Az (1) bekezdés b) és e) pontja szerinti jog gyakorlása érdekében a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény megkezdését vagy elvégzését legalább egy órára elhalasztja, ha a terheltnek a védekezésre való felkészülésre, vagy a védővel való tanácskozássra az eljárási cselekmény megkezdése előtt – a terhelt és a védő önhibáján kívüli okból – nem volt lehetősége.

III. A KÉPVISELET JOGA AZ ADÓIGAZGATÁSI ELJÁRÁSBAN

A két eljárás különböző jogrendszerbeli elhelyezkedéséből és egymástól eltérő rendeltetéséből adódóan terminológiájuk is különböző. Az adóigazgatási eljárás „főszemélye” az adózó, aki félként jelenik meg, így védő helyett képviselővel rendelkezhet.

Az adózó az adóeljárásban – néhány kivételtől eltekintve – nem köteles személyesen eljárni. Ha törvény nem kívánja meg a személyes eljárását, helyette törvényes képviselője vagy az általa, illetve törvényes képviselője által meghatalmazott személy is eljárhat. „Az adóeljárásban a képviselőt kizárólag eljárásai képviselőt jelent.”^[16] Az Air. a képviselőt ellátása tekintetében megkülönbözteti a természetes és a jogi személy adózókat.^[17] Néhány speciális esetben az

[16] Horváth – Bordás – Vezendi – Varga, 2023, 27.

[17] Air. 14. § (1) Ha törvény nem írja elő az adózó személyes eljárását, helyette törvényes képviselője, vagy az általa, illetve törvényes képviselője által meghatalmazott személy is eljárhat.

(2) Jogi személy törvényes képviselőjének eljárása személyes eljárásnak minősül.

(3) Az ellenérdekű adózók képviselőtét nem láthatja el ugyanaz a személy.

(4) Az adóhatóság visszautasítja a képviselő eljárását, ha

a) az nyilvánvalóan nem alkalmas az ügyben a képviselőt ellátására, vagy

b) képviselői jogosultságát az erre irányuló hiánypótlási felhívás ellenére sem igazolja.

(5) A képviselő visszautasítása esetén az adóhatóság felhívja az adózót, hogy járjon el személyesen, vagy gondoskodjon a képviselőt ellátására alkalmas képviselőről.

(6) Az adóhatóság nyilatkozattételre hívja fel az adózót, ha az eljárás során az adózó és a képviselő vagy a képviselők nyilatkozata eltér egymástól, vagy egyéb eljárási cselekményeik ellentétesek. Ha az adózó eltérően nem nyilatkozik, az adóhatóság az előbbi cselekményt, nyilatkozatot tekintti érvényesnek.

(7) A természetes személy adózó részére, akinek nincs képviselője, és

a) ismeretlen helyen tartózkodik, vagy

b) nem tud az ügyben eljárni, az eljáró adóhatóság gondoskodik ügygondnok kirendeléséről.

17.§ (1) Jogi személyt és egyéb szervezetet az adóhatóság előtt állandó meghatalmazás alapján

a) a képviselői jogosultságát igazoló nagykorú tag, foglalkoztatott – fióktelep esetében ide értve az anyavállalat foglalkoztatottját is –,

b) kamarai jogtanácsos,

c) ügyvéd,

d) ügyvédi iroda,

e) európai közösségi jogász,

f) nyilvántartásba vett adószakértő, nyilvántartásba vett okleveles adószakértő, nyilvántartásba vett adótanácsadó, könyvvizsgáló, könyvelő,

g) számviteli, könyvviteli szolgáltatásra vagy adótanácsadásra jogosult gazdasági társaság, illetve egyéb szervezet, h) környezetvédelmi termékdíjjal kapcsolatos ügyben termékdíj ügyintéző szakképesítéssel rendelkező személy is és i) a jövedéki adóról szóló törvény szerinti jövedéki üggyel kapcsolatban jövedéki ügyintéző szakképesítéssel rendelkező személy is képviselheti.

(2) Természetes személyt az adóhatóság előtt állandó meghatalmazás alapján bármely – képviselőre alkalmas – nagykorú személy is képviselheti.

adóigazgatási eljárásban kötelező a szakmai képviselet.^[18] Az adóhatóság előtti képviseleti jogosultság bejelentésének és vizsgálatának szabályait a 465/2017. (XII. 28.) Kormányrendelet tartalmazza. A képviselő teljesítheti azon az eljárási cselekményeket, amelyek az adózót megilleti vagy terhelik.

Látható, hogy mind az Air., mind pedig a fenti kormányrendelet meglehetősen szűkszavúan rendezi a képviseleti jogosultságot.^[19] A képviselő jogai kizárólag az eljárási feladatok teljesítésére vonatkoznak, s azok nem önállóak, hanem az adózó jogaiból erednek. Az adóeljárásban a képviselő nem az adózó „tartalmi”, inkább „technikai” segítője. Így nyilatkozattételi kötelezettség teljesítése esetén nincs olyan eszközrendszere az adózó nyilatkozatának alakítására, mint egy védőnek a büntetőeljárásban a terhelt esetében. Bár az Air. alapelveként kötelezettségként fogalmazza meg az adóhatóságok felé, hogy az adózónak a jogszabályok megtartásához szükséges tájékoztatást megadja, az adózót jogainak érvényesítésére figyelmezteti, ez nyilvánvalóan nem helyettesíti azt a bizalmi kapcsolatot, mely az adózó és képviselője között áll fenn, de tartalmában sem vehető meg egy megfelelő jogosítványokkal felruházott képviselő eljárásával.

Érthető ez a megoldás egyfelől, hiszen az adózó jogkövető magatartására apellál, továbbá a tízezres nagyságrendben előforduló adóeljárásoknak csak a töredékéből lesz büntetőeljárás is.^[20] Másfelől a költségvetési csalás büntette komoly tárgyi súllyal bíró bűncselekmény, és az emiatt indult büntetőeljárásokban az adóigazgatási eljárásban tett nyilatkozatok, tanúvallomások meghatározó befolyással bírnak. A nyomozó hatóság az eljárás kezdetén beszerzi valamennyi iratot, mely az adóigazgatási eljárásban keletkezett, s azokat okirati bizonyítékként használja fel a terhelt bűnösségének alátámasztására. A bizonyítékok értékelésének szabályai szerint^[21] az egyes bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük, továbbá a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. Ennek megfelelően az adóeljárásból beszerzett nyilatkozatokat, tanúvallomásokat tartalmazó okiratok azonos súllyal esnek latba a büntetőeljárásban, mint az ott – a Be. szabályainak megfelelően – rögzített vallomások. Ugyanis bizonyítás során – mind a nyomozati, mind pedig tárgyalási szakban – számos alkalommal tesz-

[18] 16. § (1) Az adózó

a) az adó feltételes megállapítására irányuló eljárásban,

b) a feltételes adómegállapítás alkalmazhatóságának megállapítására irányuló eljárásban, és

c) a szokásos piaci ár megállapítására irányuló eljárásban kizárólag kamarai jogtanácsos, ügyvéd, nyilvántartásba vett adószakértő, nyilvántartásba vett okleveles adószakértő, nyilvántartásba vett adótanácsadó, könyvvizsgáló képviseletével járhat el.

[19] A 2000-es évek elején APEH irányelvek – 7007/2001. és 7006/2009. fejtegették bővebben a jogosultság tartalmát, azonban ezek is inkább az egyes képviseleti formák technikai megoldását, a meghatalmazások kellékeit, formai követelményeit boncolgatták.

[20] Költségvetési csalás büntette miatt 2023. évben 1041 esetben indult büntetőeljárás. Forrás: B/8995. A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2023. évi tevékenységéről.

[21] Be.167. §.

nek fel kérdést a hatóságok akár a terhelt, akár a tanúk részére az adóeljáráshoz tett nyilatkozatukkal összefüggésben, különösen abban az esetben, amikor az ellentétben áll a büntetőeljárásbeli – a vallomástétel megtagadásának lehetőségére vonatkozó figyelmeztetést követően tett – vallomásukkal. Így ezekben az esetekben az Air. szabályai szerint felvett nyilatkozatok akár a büntetőjogi felelősség megállapításának alapjául is szolgálhatnak.

IV. A VÉDELEMHEZ VALÓ JOG AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG GYAKORLATÁBAN

A védelemhez való jog érvényesülése és biztosítása az Alkotmánybíróság gyakorlatában – annak kezdeti időszakától fogva – visszatérően jelen van. Az első határozat, mely e tárgy körben született, a 25/1991. (V. 18.) AB határozat. A döntés a védelemhez való jogot az eljárás egész menetében érvényesülő alkotmányos büntetőeljárás alapelveként definiálta, rögzítve annak formális és materiális tartalmát, kiegészítve a védőnek a védelem ellátását lehetővé tevő eljárási jogosítványával, illetve a hatóságok részéről azon kötelezettségekkel, amelyek ezt biztosítják.

Néhány évvel később, ugyanezen tárgyban kelt határozatában az Alkotmánybíróság azt is kimondta, hogy a védelemhez fűződő jog a terhelt saját eljárási jogosítványain túl magában foglalja a védő jogállását is, ugyanis a védő a büntetőeljárás önálló perbeli személye, ezért jogai autonóm eljárási jogosítványok, azok nem a terheltből átszármaztatottak, így önálló alapjogi védelemben részesülnek.^[22] Ezt követően a testület több határozatában is rámutatott a védelemhez való jog és a tisztességes eljárás követelményének összefüggésére,^[23] ^[24] leszögezve, hogy a jogállami büntetőeljárás korlátozhatatlan jellemzője kell, hogy legyen az eljárás tisztességes volta, s ennek egyik eleme a terhelt védelemhez való jogának hatékony érvényesülése.

Az Alkotmánybíróság a 209/B/2003. számú határozatában – más kérdések mellett – a védő nyomozásban való közreműködését szabályozó büntetőeljárás rendelkezések alkotmányosságát vizsgálta, melynek során kifejtette: „A törekvés az, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított, illetve megvádolt, a miatt letartóztatott személy számára az eljárás kezdetétől fogva nyújtsanak jogászai szakmai segítséget, illetve képviselést; ez ingyenes legyen, amennyiben a gyanúsítottnak/vádoltottnak ehhez nincsenek megfelelő eszközei és a jogi segítség az igazságszolgáltatás érdekét szolgálja; a gyanúsított/vádolt szakmai védelme kötelező és visszavonhatatlan a büntető eljárás minden szakaszában és szintjén.” [IV.1.2.]

[22] 1320/B/1993. AB határozat, ABH 1995, 684-686.

[23] 17/2005. (IV. 28.) AB határozat, ABH 2005, 175, 185.; 14/2004. (V. 7.) AB határozat, ABH 2004, 241, 255.

[24] A tisztességes eljárás követelményrendszerét az Alkotmánybíróság a 6/1998. AB határozatában állította fel.

A védelemhez való jog sérelmét „tulajdonképpen csak egy konkrét eljárás összes körülményei alapján lehet megállapítani, amelynek során meghatározó jelentősége van annak, hogy az ügyvéd nélkül tett nyilatkozatoknak mi a későbbi sorsa, a terhelt/vádolt később megerősítette vagy megtagadta-e, a nyilatkozatok milyen hatást gyakoroltak az illető büntető eljárásának végkimenetelére, történt-e az ügyvéd távollétében egyéb eljárási cselekmény. Jelentősége van a terhelt esetében, hogy laikus-e vagy jogászként eleve átlátja-e egy büntetőeljárás különböző szakaszainak jellemzőit”.^[25] Eszerint tehát a jogsérelem értékelésekor a kérdéses vallomásnak a büntetőeljárásban betöltött szerepét is minden alkalommal vizsgálni kell.

Az Alkotmánybíróság így a 8/2013. (III.1.) határozatában – az előző döntésekre hivatkozva – leszögezte, hogy a védelemhez való jog alkotmányos megítélése csakis a terhelt és a védő jogainak együttes vizsgálatával lehetséges. A döntés a terhelt egyéni alapjogaként határozta meg a védő igénybevételét az állami büntetőigény érvényesítésével szemben, ugyanakkor leszögezte, hogy a jogalkotó eltérően állapíthatja meg a védelemhez való jog egyes részletszabályait a büntetőeljárás nyomozati, valamint a bírósági szakaszára nézve, hiszen az azonos módon történő szabályozásra nincs alkotmányos kötelezettség.^[26]

V. A NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK, VALAMINT AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATA

A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya (a továbbiakban: Egyezségokmány) [14. Cikk 3. b] és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) [6. Cikk 3. b)] – melyeknek Magyarország részes állama – azonos módon írják elő a bűncselekménnyel vádolt minden személy számára biztosítandó „minimális” jogok között, hogy megfelelő idővel és lehetőséggel rendelkezzen védelme előkészítésére és az általa választott védővel való érintkezésre.

Az Egyezségokmány a 14. cikk (3) bekezdés d.) pontjában, míg az Egyezmény a védelem jogát a 6. Cikk (3) bekezdés c) pontjában rögzíti, amelyek szerint minden, bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van ahhoz, hogy az általa választott védő segítségével védekezhessen. Ezen felül mindkét dokumentum garantálja, hogy ha jövedelmi viszonyai miatt a védő díjazását a terhelt nem tudja vállalni, és amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendelnek ki számára ügyvédet.

Az Európai Parlament és a Tanács 2013. október 22. napján, 2013/48/EU számon iránylevet fogadott el a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájé-

[25] 166/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 545, 578-579.

[26] 8/2013. (III.1.) AB határozat [28].

koztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról.

Az irányelv a büntetőeljárásban érvényesülő terhelti jogok minimumszabályai között követeli meg, hogy valamennyi gyanúsított és vádlott számára a lehető legkorábban kell biztosítani az ügyvédi segítség igénybevételét úgy, hogy az a védelemhez való jog gyakorlását megfelelő időben és módon lehetővé tegye. Az irányelv értelmében legkésőbb a szabadságelvonáskor, de attól függetlenül is ügyvédi segítséget kell biztosítani valamennyi gyanúsított kihallgatás megkezdését megelőzően. E szabály alól kivételnek nincs helye. Az ügyvédi segítséget oly módon szükséges biztosítani, hogy a vádlott hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát. Erre figyelemmel az ügyvéd jogosult bármely kihallgatáson vagy meghallgatáson jelen lenni és védencével a kapcsolatot felvenni.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) a tisztességes eljárásnak a fenti, az Egyezményben rögzített követelményét a bírósági szakaszt megelőző nyomozati szakban is számon kéri az eljáró hatóságokon, mivel álláspontja alapján a büntetőeljárások kezdeti periódusában elkövetett jogsértések nagymértékben kihatnak a későbbi tárgyalások minőségére is. Így az EJEB több döntésében a védelemhez való jog teljeskörű érvényre juttatásának követelményét fogalmazza meg, a büntetőeljárás kezdeti szakaszától kezdődően.

Az EJEB az Artico kontra Olaszország ügyben kiemelte, hogy az Egyezménynek nem az a célja, hogy az emberi jogokat pusztán elméletben biztosítsa, hanem valódi garanciát kíván nyújtani a tisztességes eljáráshoz fűződő jogok, így a védelemhez való jog hatékony érvényesüléséhez. Álláspontja szerint az egyezmény szövegében megfogalmazott „jogi segítség” és a „kirendelés” eltérő jelentést hordoz. Ezért a büntetőügyekben eljáró hatóságok a védő „puszta” kirendelésével önmagában nem biztosítják az Egyezményben rögzített jogokat a terhelt számára. Az Egyezmény azt követeli meg ugyanis, hogy a kirendelt védő valós jogi segítséget nyújtson védencének, s erről a hatóságoknak meg is kell győződniük. A kirendelt védő mulasztásaiért vagy hanyag eljárásáért természetesen nem felelnek, azért azonban igen, hogy megtegyék a szükséges intézkedéseket a terhelti jogok effektív és hatékony érvényesítése érdekében.^[27] Az EJEB a fenti döntésében megfogalmazott követelményt következetesen érvényesítette és alakította számos későbbi döntésében.^[28]

A védelemhez való jog hatékony érvényesülésével összefüggésben az EJEB a Salduz kontra Törökország ügyben követelményként deklarálta a büntetőügyekben eljáró hatóságok részére, hogy azt a szabadságelvonástól kezdődően szükséges biztosítani, de a kihallgatás megkezdését megelőzően már mindenképp feltétel nélkül érvényesülnie kell.^[29]

E döntéssel egyezően, szinte azonos időben mondott ítéletet a Bíróság a Pavnovits kontra Ciprus ügyben is, megállapítva az Egyezményben hivatkozott fen-

[27] Artico kontra Olaszország, 6694/74.; 1980. május 13.

[28] Huseyn és mások kontra Azerbajdzsán, 35485/05., 45553/05., 35680/05. és 36085/05.; 2011. július 26., Zdravko Stanev kontra Bulgária, 32238/04; 2012. november 6.

[29] Salduz kontra Törökország, 36391/02. 2008. november 27.

ti jogok sérelmét. Azaz a védelemhez való jog korlátozását jelenti, ha a terhelt rendőrségi kihallgatásán nem vesz részt védő. A kérelmezőt korábban az ellene folytatott büntetőeljárásban a nyomozó hatóság úgy hallgatta ki gyanúsítottként, hogy a védő részvételét nem biztosította. Ezután ez az első gyanúsítottai vallomás döntően befolyásolta számára a védekezés lehetőségeit, illetve jelentős bizonyítékként szolgált a bűnösségének megállapításához.^[30]

VI. KONKLÚZIÓ

Látható tehát a két különböző célú és szabályrendszeren alapuló – ám a végkifejlet tekintetében egymásba futó – eljárástípus összevetése alapján, hogy a párhuzamos eljárások problémája nemcsak a kettős szankcionálás körében merül fel, hanem érinti a tisztességes eljáráshoz való jog parancsát is. Hiszen a büntetőeljárással paralel futó adóigazgatási eljárásban a megfelelő képviselői háttér, a lehetséges következmények teljeskörű ismerete nélkül tett nyilatkozattal a későbbi terhelt saját magával szemben szolgáltat bizonyítékot.

Az adókötelezettségeket és azok teljesítésére vonatkozó szabályokat tartalmazó normák rendkívül szerteágazóak és gyakorta változnak is, így az ezek alapján indult adóeljárásokban mindenképp indokolt volna az adózó részére szakszerű, a védő jogaihoz közelítő jogosultsággal rendelkező képviselő lehetőségének törvényi szintű biztosítása. Ahogy a Be. különbséget tesz a segítők és a védők között, az adóeljárásban is indokolt volna külön szabályozni azon meghatalmazottak körét, akik technikai jellegű segítséget nyújtanak az adózónak a kötelezettségei teljesítésében, illetve a képviselő jogosultságait, aki védőhöz hasonlóan önálló – nem az adózóról átszármaztatott – jogosultságokkal rendelkezik, s feladata az adózó érdekeinek védelme.

Bár az Alkotmánybíróság által a védelemhez való jog érvényesülése körében vizsgált ügyekben – ahogy az EJEB gyakorlatában is – a büntetőeljárás nyomozati szakaszát vette górcső alá, és nem a büntetőeljárás mellett futó más eljárásokat vizsgálta, álláspontom szerint mégis párhuzamot kell vonni, s a büntetőeljárás kezdeti szakaszára levont konklúziókat az adóigazgatási eljárásra is át kell ültetni, mivel az utóbbi során tett nyilatkozatok büntetőeljárásbeli bizonyítékká lesznek. Hiszen sok esetben magát a feljelentést is ezek alapozzák meg, majd később jelentős mértékben meghatározzák a nyomozások irányát, illetve a tárgyalási szakaszban is a bűnösséget megalapozó bizonyítékként hozza fel azokat a vádhatóság. Az adózói nyilatkozatot tartalmazó adóhatóság által felvett jegyzőkönyv a büntetőügyben okirati bizonyíték, de tartalmára, az adózó egyes kérdésekre adott válaszaire a nyomozó hatóság és az ügyészség is hivatkozik, mint a terhelt bűnösségét alátámasztó információra.

[30] Panovits kontra Ciprus, 4268/04.; 2008. december 11.

Így az adóigazgatási eljárás a terhelt felelősségének megállapítása szempontjából – a költségvetési csalás miatt indult büntetőügyekben – ugyanolyan „kritikus” periódusa a teljes procedúrának, mint a nyomozás vizsgálati szakasza. Ezért tehát annak érdekében, hogy a bizonyítás során arra aggálytalanul hivatkozni lehessen, illetve a terhelt jogainak maradéktalan biztosítása végett, továbbá azért is, hogy nyilatkozata önkéntességéhez – melyet azok következményeinek teljes tudatában tett – a büntetőeljárás során kétség ne férhessen, az adóigazgatásbeli képviselő újragondolása szükséges. Amennyiben erre nem kerül sor, úgy – álláspontom szerint – a tisztességes eljáráshoz fűződő jog maradéktalan érvényesülése végett, az adóigazgatási eljárásban beszerzett nyilatkozatokat tartalmazó okiratokat a büntetőeljárásban a bizonyítékok közül ki kell rekeszteni, s a büntetőbírótság csupán az adószakmai megállapításokat tartalmazó, jogerős határozatot használja fel az ítélelhozatal során. Különös figyelemmel arra is, hogy ha a védő jelenlétét a nyomozati cselekményeknél garanciális jelentőségűnek tekintjük, még inkább fontos ez egy olyan eljárásban, melyben a büntetőeljárástól eltérő jogok és kötelezettségek kapcsolódnak az adózóhoz, nyilatkozattételekor más figyelmeztetések hangzanak el, ugyanakkor az általa elmondottak a büntetőügyben – szinte kizárólag őt magát terhelő – bizonyítékként kerülnek felhasználásra.

IRODALOM

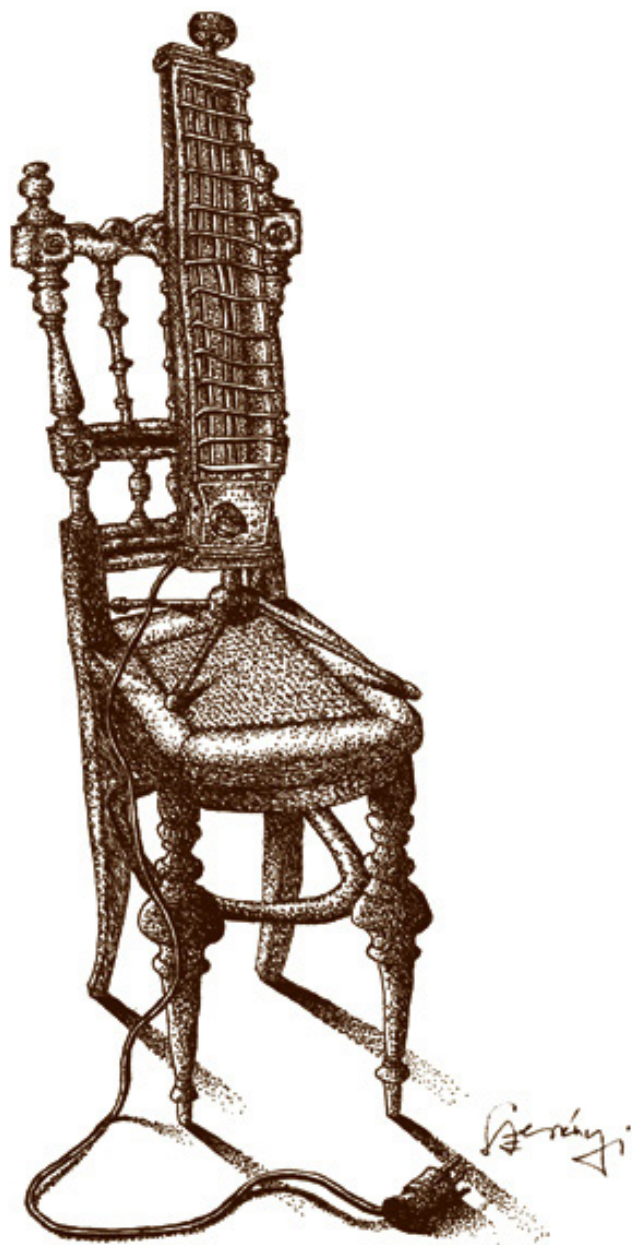
- A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2023. évi tevékenységéről. (Elérhető: <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2024/09/a-legfobb-ugyesz-orszagguylesi-beszamolaja-az-ugyeszseg-2023.-evi-tevekenysegerol.pdf>. Letöltés ideje: 2025. április 6.).
- Bartkó Róbert – Elek Balázs – Fantoly Zsanett – Herke Csongor (2024): *A büntető eljárás-jog tankönyve*. ORAC, Budapest.
- Belovics Ervin – Erdei Árpád (2018): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*. HVG-Orac, Budapest.
- Fantoly Zsanett (2018): Alapelvek az új büntetőeljárás törvényben. In: *Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged.
- Horváth M. Tamás – Bordás Péter – Vezendi-Varga Judit (2023): *Adóigazgatási jog és közpénzügyek*. Debrecen University Press, Debrecen.
- Király Tibor (2003): *Büntetőeljárás jog*. Osiris, Budapest.
- Mészáros Ádám (2020): *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései*. OKRI, Budapest.
- Petrétei József (2002): *Magyar alkotmányjog I.* Dialóg-Campus, Budapest-Pécs.

JOGFORRÁSOK

- 1320/B/1993. AB határozat.
- 14/2004. (V. 7.) AB határozat.
- 166/2011. (XII. 20.) AB határozat.
- 17/2005. (IV. 28.) AB határozat.
- 25/1991. (V. 18.) AB határozat.
- 6/1998. (III.11.) AB határozat.
- 7006/2009. APEH irányelv.
- 7007/2001. APEH irányelv.
- 8/2013. (III.1.) AB határozat.
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012.évi C. törvény.
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény.
- Az adóhatóság előtti képviseleti jogosultság bejelentésének és vizsgálatának szabályairól szóló 465/2017. (XII. 28.) Kormányrendelet.
- Az adóigazgatási rendtartásról szóló 2017. évi CLI. törvény.
- Az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény.
- Emberi Jogok Európai Egyezménye.
- Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU számú irányelve a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról.
- Magyarország Alaptörvénye.
- Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya.

ÍTÉLETEK JEGYZÉKE

- Artico kontra Olaszország, 6694/74.; 1980. május 13.
- Huseyn és mások kontra Azerbajdzsán, 35485/05., 45553/05., 35680/05. és 36085/05.; 2011. július 26.
- Panovits kontra Ciprus, 4268/04.; 2008. december 11.
- Salduz kontra Törökország, 36391/02. 2008. november 27.
- Zdravko Stanev kontra Bulgária, 32238/04; 2012. november 6.

Szerényi Gábor grafikája